

FILOZOFIJA ODGOJA S OSVRTOM NA NEKE TEME FILOZOFIJE ODGOJA PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Bruno Ćurko

Zadarska privatna gimnazija, Zadar

Primljeno 16. svibnja 2004.

U Zadarskoj privatnoj gimnaziji od prošle godine postoji dodatna nastava iz filozofije. Prošle godine bavili smo se isključivo pripremanjima za natjecanje. Ove školske godine pokušali smo i nešto drugo. Održali smo nekoliko pokusnih amaterskih rasprava. Uvidjevši da su te rasprave zanimljive učenicima, otvorili smo ih i za sve zainteresirane. Danas na naše amaterske kružke dolaze studenti, profesori i učenici drugih škola. Učenci su zainteresiraniji za rasprave nego li za klasično pripremanje za natjecanje. Do sad smo obradili nekoliko tema, a na zadnjoj smo pokušali zaviriti u problem filozofije odgoja. Koliko smo uspjeli možete vidjeti iz teksta koji slijedi:

Amaterska rasprava održana 3. travnja 2004. u Zadarskoj privatnoj gimnaziji. U raspravi sudjelovali: Nina Dogan, Marijana Komparić, Ivana-Nuni Kragić, Marina Mandić, Krešimir Rušev, Marko Sikirić, Marija Vuksan i Bruno Ćurko.

Bruno: Ja sam odabrao temu, red je da to malo obrazložim. Zašto filozofija odgoja? Razne discipline koje se bave odgojem nisu obuhvatile cjelokupan odgoj. Te discipline se partikularno bave raznim segmentima odgoja. Upravo zato mislim da je filozofija odgoja kao jedna sveobuhvatna disciplina potrebna za temeljitije istraživanje odgojnog problema. Filozofija odgoja ne stoji nasuprot tim disciplinama, upravo suprotno, filozofija odgoja, samo uz pomoć pedagogije, dječje psihologije, didaktike i ostalih disciplina koje se bave odgojem može doći do rezultata. Dakle, sve odgojno-znanstvene discipline trebale bi se udružiti pod patronatom filozofije odgoja i pokušati dati odgovore i smjernice u gorućim pitanjima odgoja. Još od Platona, možemo reći, filozofi se bave odgojem. Danas je filozofija odgoja sve »popularnija«, tako da čak na našim sveučilištima postoje katedre »Filozofije odgoja« (Visoke učiteljske škole). Vuk-Pavlovića sam odabrao zato što je on jedan

od pionira filozofije odgoja kod nas. Uz to, ove se godine obilježava 110. godišnjica rođenja ovog našeg velikog mislioca.

Za početak ćemo pročitati nekoliko definicija odgoja:

a) U *Enciklopediji leksikografskog zavoda* iz 1968. godine definicija odgoja glasi:

»Odgoj je svjesna i planska djelatnost u smislu upravljanja duhovnim i tjelesnim razvitkom. U općem širem značenju odgoj obuhvaća sveukupnu pedagošku aktivnost, prema tome i obrazovanje i nastavu. U užem značenju predstavlja ukupnost mjera i postupaka (npr. u roditeljskom domu, u izvanškolskom životu uopće) koji teže oblikovanju ličnosti. Odgoj pojedinca uvjetovan je duhovnim, moralnim i tehničkim miljeom i tradicijom, sviješću odgovornih pojedinaca (roditelja, odgojitelja), odgojnom ustanovom, u prvom redu školom, zatim nizom odgojnih domova, odgojnih ustanova za defektnu djecu i maloljetne prijestupnike, mnogim odgojnim mjerama i sredstvima te konačno stilom pedagoškog pristupa odgajniku. Razlika između individualnog i društvenog odgoja zapravo je samo prividna i umjetna: svaki se individualni odgoj ostvaruje u socijalnom prostoru, a sav socijalni odgoj upravljen je na formiranje svjesnog individua.«

b) U *Pedagoškoj enciklopediji* iz 1989. godine kaže se:

»Nešto specifičnije, odgoj je sistem aktivnosti, djelatnosti i procesa (prenošenja i usvajanja znanja, učenja i dr.) u kojima njegovi subjekti u samoupravnoj interakciji i komunikaciji planiraju, organiziraju, ostvaruju, vrednuju i usmjeravaju razvoj dispozicionog potencijala u smjeru njegove potpune diferencijacije i integracije te razvoj čovjekove društvene osobnosti i samosvijesti za samostalan, slobodan i univerzalno oslobodilački, kreativan i međuzavisan život u društvenoj zajednici ljudi.«

c) U *Filozofijskom rječniku* iz 1965. godine odgoj se definira:

»U svom užem, osnovnom značenju odgoj je namjerno, plansko, svrhovito djelovanje prvenstveno na nedoraslog čovjeka (dijete) radi svjesnog i aktivnog razvijanja njegovih vrijednih dispozicija i uvođenja u kulturnu stvarnost.«

d) U *The Cambridge Dictionary of Philosophy* filozofija odgoja definira se:

»Filozofija odgoja je grana filozofije koja se bavi odgojnom spekulacijom (teorijom). Ona se preklapa i s drugim, popularnijim disciplinama (naročito gnoseologijom i etikom, ali čak i logikom i metafizikom). Područje filozofije odgoja kao da je nastalo iz serije fusnota Platonova 'Me-

nona', u čemu su se ožvjele neke fundamentalne dileme i pitanja kao što su: može li se vrlina naučiti; što je vrlina, što je znanje, kakva je veza između znanja vrline i biti krepostan (imati vrlinu); koja je razlika između znanja i prenošenja znanja, i kad i kako je moguće podučavanje.«

Bruno: *U ovoj zadnjoj definiciji imamo postavljena neka temeljna pitanja na koje filozofija odgoja pokušava odgovoriti. Što vi mislite može li se vrlina naučiti?*

Krešo: *Mislim da je vrlina na neki način urođena.*

Marko: *Nije moguće.*

Nuni: *Slažem se s Markom, vrlinu se može naučiti.*

Bruno: *Kako?*

Nuni: *Netko može živjeti bez vrline, pa ako zezne stvar totalno radi toga, može početi živjeti »iz početka« učeći vrline koje nije imao. Započne graditi sam sebe i tako si olakša život.*

Marko: *Roditelji utječu na tebe svojim primjerom i podučavaju te kako se treba ponašati.*

Nuni: *Da kroz život gledaš druge i živiš s njima, na taj način prihvaćaš pravila ponašanja, pa i vrlinu.*

Marina: *Što je Sokrat rekao? Vrlina je znanje, znači može se naučiti.*

Bruno: *Da, Sokrat je poučavao etički intelektualizam, tvrdio je da čovjek može biti zao samo iz neznanja. Slažete li se vi s ovom Sokratovom konstatacijom, da je čovjek zao iz neznanja? Postoje li, danas, ljudi koji posjeduju znanje, a ipak su zločesti?*

Marina i Nuni: *Da, postoje takvi ljudi.*

Bruno: *Znači, Sokrat je ipak pogriješio u tom segmentu.*

Slažete li se sad s tezom da se vrlina može odgojem i obrazovanjem dobiti, te da je cilj odgoja da imamo kreposne ljude, odnosno barem donekle kreposne?

Svi: *Da!*

Bruno: *Drugo spomenuto pitanje je koja je razlika između znanja i prenošenja znanja? Preoblikovao bih pitanje – je li moguće da netko ima znanja u nekom segmentu, odnosno da je upoznat s nekom materijom, a da ne zna to znanje prenijeti?*

Svi: *Moguće je!*

Bruno: *Da, vrlo je moguće. Imate primjere kod nekih profesora, koji su skoro u potpunosti upoznati s materijom svog predmeta, ali jednostavno ne znaju to znanje prenijeti.*

Svi: Ha, ha, ha.

Bruno: S druge strane, imate one koji poznaju samo jedan segment svog predmeta, ali znaju to znanje prenijeti i zainteresirati svoje učenike za svoj predmet. Ovaj je, znači, dobar učitelj, bez obzira što možda ne zna jedan dio svog predmeta, dok je ovaj prvi izvrstan, nazovimo to znanstvenik, ali je loš učitelj.

Pročitajmo malo o filozofiji odgoja.

Filozofija odgoja

Filozofija odgoja je filozofska disciplina koja nastoji odgoju odrediti mjesto, vrijednost i smisao u totalitetu svega što jest. Otkrivajući odgoj kao bitnu pretpostavku čovjeka i povijesti, filozofija odgoja otvara poseban put u poimanju biti čovjeka, povijesti i kulture. Filozofija odgoja istražuje osnovna pitanja odgoja. Uz filozofiju odgoja postoji i odgojna filozofija, koju poznajemo pod imenom praktična pedagogija. U povijesti filozofije nalazimo mnoge filozofe koji su se bavili pitanjem odgoja.

Kod Platona je glavna funkcija države odgoj građana. Zbog toga je Platon detaljno razradio sustav odgoja, jer upravo se odgoj treba nalaziti u svačijoj duši kao dispozicija da se razviju smisao za zajednicu i za pravednost.

Bruno: Prema Platonu, glavna funkcija države je odgoj građana. Mislite li da to stoji?

Marko: Ne, glavna funkcija države, odnosno vlasti, danas je da se dodvori većini, koja će glasati za njih na idućim izborima. Odnosno, glavni je cilj vlast da zadrži vlast.

Bruno: Vlast omogućava besplatno obrazovanje za većinu ljudi.

Marko: Omogućava, ali to nije glavna funkcija države, odgajati djecu. Pogledajte situaciju kod nas, imamo državne škole, koje baš ne funkcioniraju.

Marija: Koliko država ulaže u razne stvari, a najmanje u prosvjetu.

Bruno: Da, slažem se da bi država trebala uložiti veća materijalna sredstva u prosvjetu, odnosno odgoj. Ali, cilj neke države trebao bi biti dobar odgoj. Ako imamo dobar odgoj, onda imamo i kreposne i dobre ljude koji mogu omogućiti napredak određene države.

Marko: Da, ali to nije glavni cilj države, barem ne po mojem mišljenju.. Glavni cilj države je pravednost.

Marina: Glavni je cilj Platonove države ostvarenje pravednosti. On opisuje podjelu države na radnike, vojnike i filozofe (aristokrate uma). Ali,

svaka klasa mora proći kroz neke faze odgoja. Filozofi, da bi vladali, moraju proći kroz proces odgoja. Filozofi su mudri i pametni ljudi koji sami, da bi takvi postali, moraju proći proces odgoja.

Nuni: Mislim da je funkcija države omogućiti odgoj. Sama država ne odgaja.

Bruno: Da, država bi trebala omogućiti dobar odgoj.

Ivana: Država može i odgajati, npr. u monarhiji imamo monarha koji nastoji okrenuti narod na svoju stranu. Nastoji svim silama uvjeriti narod da je on onaj pravi, pa prema tome i usmjerava odgoj.

Marko: Koliko je samo ljudi s završenim fakultetima otišlo iz Hrvatske jer tu ne mogu pronaći adekvatan posao.

Nina: Po mojem je mišljenju odgoj usko vezan za obitelj. Obitelj je ta koja odgaja. U obitelji pojedinac stječe neke temeljne stavove i odnose prema svijetu. Škola je tu samo jedan od usmjeritelja. Država je tu da osigura materijalna sredstva za školstvo, da nam škole budu modernije, opremljenije i pristupačnije djeci i mladima.

Bruno: U odgoju najviše utjecaja ima obitelj, ali i škola i društvo. Međutim, danas imamo i medije kao univerzalne odgajatelje. Što vi mislite, koji je danas temeljni problem filozofije odgoja, odnosno samog odgoja? Što je to što se treba hitno rješavati? Imamo mnoštvo raznih teorija o poučavanju, jedna od njih je i Glasserova teorija kvalitetne škole. Što mislite zašto Glasserova ili neka druga teorija nije zaživjela u našim školama?

Nina: Koliko ja znam, Glasser želi stvoriti prijateljski odnos između učenika i nastavnika.

To nije moguće u našim školama, prvenstveno zbog praktičnog razloga. Prema Glasseru, idealni razredni odjel ima petnaest učenika, a u našim školama ih je oko 35.

Bruno: To je idealna teorija koja je teško provediva u praksi. U našem sustavu puno je različitih nastavnih predmeta, a svaki učenik je individua, koja preferira nastavne predmete koji joj odgovaraju. Naše se školstvo temelji na pamćenju informacija, i to na kratkotrajnom pamćenju podataka, koje vrlo brzo nestaje. Te informacije same za sebe nemaju nikakvog smisla. Osim toga, trebalo bi mijenjati društvo i odnos tog društva prema školi. Ako učenik misli i zna da će mu škola pomoći u životu, onda će on sam uložiti trud i vrijeme za savladavanje školskog gradiva. Ali, ako je učeniku škola samo nužno zlo, onda tu nema pomoći.

Pogledajmo tko se sve bavio nekim vidovima filozofije odgoja:

Jean-Jacques Rousseau u svom najvažnijem djelu *Emil ili o odgoju* naučava prirodan odgoj, zornu nastavu, jedinstvo moralnog i intelektualnog odgoja te posebno naglašava važnost fizičkog i radnog odgoja.

Još se mnogo filozofa bavilo pitanjima odgoja: John Dewey, Paolo Freire ... i hrvatski mislioci bavili su se ovim vječnim pitanjem.

- Petar Pavao Vergerije u svom djelu *O plemenitim običajima i slobodnim umijećima* najavljuje prekretnicu iz srednjovjekovnog u renesansno shvaćanje odgoja.
- Marko Marulić u svojem djelu *Pouke za čestit život s primjerima svetaca* daje nam primjere za odgoj iz života svetaca.
- Frane Petrić u *Sretnom gradu* raspravlja o građanskoj vrlini. U djelu nam Petrić daje sliku platoničke paradigme odgoja. Posebno se ističe tjelesna i zdravstvena dispozicija te oblikovanje čuvstava.
- Nikola Gučetić u djelu *O upravljanju obitelji* razlaže značenje odgoja u cjelokupnom društvenom životu. Gučetić zastupa odgoj u kojem svatko poštuje drugoga, skrbeći se za njegova prava.
- Franjo Rački u svom djelu *Kakva da bude naša prosvjeta* tvrdi da se narodno biće očituje u jeziku, osjećaju i običajima naroda. U skladu s tim preporučuje odgoj u skladu s narodom koji se odgaja.
- Stjepan Basariček se u članku *O svrsi odgoja* zalaže za filozofijsko utemeljenje odgoja.
- Franjo Marković u *Uvodu u pedagogiku*, što je početak sačuvane rukopisne građe nazvane »pedagogika«, pokušava zasnovati pedagogiju s čvrstim osloncem u filozofiji.
- Albert Bazala u djelu *O ideji prosvjete* pokušava razložiti ideju hrvatske prosvjete, određujući i obilježja naroda kojem odgoj treba služiti. Pedagogija kao živa filozofija odnosi se na narodnu prosvjetu.

Od novijih mislilaca filozofiju odgoja u ovom ili onom obliku proučavali su: S. Patki, S. Matičević, S. Zimmerman, V. Filipović ...

FILOZOFIJA ODGOJA PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

(slučajni odabir tema)

Kao što je istina, aksiološki gledano, vrednota gnoseologije, ljepota vrednota estetike, svetost vrednota religioznog, a dobro etike, tako je **budućnost vrednota pedagogije**. Naime, izraz da nešto ima budućnost, ne kazuje nam ništa drugo nego da nešto ima pedagošku vrijednost.

Bruno: *Slažete li se s Vuk-Pavlovićem da se vrednota pedagogije događa tek u nekoj nadolazećoj budućnosti?*

Marija: *Odgov svoje rezultate možete polučiti jedino u budućnosti.*

Bruno: *Danas imamo rezultat odgoja od prije desetak godina, kao što će se današnji odgoj održavati na civilizaciju za kojih 5 do 10 godina, kad vi budete nositelji ove civilizacije. Kako vidite onda našu budućnost? Vidimo da u većini škola imamo mnoštvo svakojakih problema, da samo školstvo jedva egzistira ... Problemi u školama toliki su da to nije više u rukama pedagoga, psihologa...te probleme treba rješavati na višoj instanci. Što nas onda čeka za 10 godina?*

Vidim da se svi slažete s ovom konstatacijom, idemo dalje:

Naša odgojna djelatnost ne služi nekoj zamišljenoj budućnosti, već budućnosti koja u jednom trenutku prestaje i prelazi u sadašnjost, osvješćuje se u vrednoti, ostvaruje se. Odgojna djelatnost očituje svoje rezultate u novoj, svaki put sljedećoj generaciji. Odgoj svoje rezultate ostvaruje samo u budućnosti. Budućnost nije ono što će se naprosto zbiti, neko vrijeme koje neupitno dolazi, nego vrijeme u kojem se stvaralaštvom uzbiljuju određene životne vrijednosti. Budućnost koja znači više od isprazna dijela prolaznoga vremena, rađa se samo ondje gdje postoji težnja za vrednotom. Istinske se vrijednosti moraju potvrditi budućnošću u koju je moguće vjerovati, a nije ju moguće znati.

Bruno: *Slažete li se s ovom konstatacijom?*

Marko: *Ne, ne možemo biti sto posto sigurni da će nam dijete biti onakvo kako mi to želimo. To uvjetuje i naš odgoj, djetetova genetska predispozicija i okolina u kojoj živi. Ne možemo znati što će biti za pet godina, npr. društvo se u pet godina može promijeniti. Ne možemo znati u kakvu će dijete školu ili na kakav će fakultet ići, kako će to djelovati na njega.*

Bruno: *Slažem se da ne možemo znati što će sve utjecati na djetetov odgoj. Ali smatram da odgajatelji mogu vjerovati da će određeni odgajnik ići smjerom kojim ih je on uputio.*

Različiti ciljani odgoji mogu imati za budućnost različite vrednote kao npr. intelektualni odgoj – odgoj prema istini, moralni odgoj – odgoj prema dobroti i njenoj nazočnosti, estetski odgoj – odgoj prema ljepoti ...

Bruno: *Jesu li ovi odgoji različiti? Možemo naići na još singularnih odgoja, kao što je tjelesni odgoj.*

Ivana: *Da, svi su različiti, ali opet su povezani.*

Marko: *Odgoj se sastoji od svih ovih odgoja, a ovi odgoji su sastavni dio odgoja, općenito.*

Bruno: *Pada mi na pamet zanimljivo pitanje: kako danas estetski odgojiti učenika, odgajanika, da on u nadolazećoj budućnosti može prepoznati umjetnički lijepo?*

Ivana: *Razgovarati s njim o umjetničkim djelima na drugačiji način nego što je uobičajeno. Pokušati mu objasniti bit tog umjetničkog djela na svoj osobni način, ne onako kako to rade neki profesori ponavljajući već poznato. Uvesti osobne osjećaje u tu priču. Poticati ga na razmišljanje, na to da primijeti estetski lijepe stvari oko sebe. Potrebno mu je i objasniti razdoblje u kojem je nastalo to umjetničko djelo, da ga lakše razumije i s povijesne perspektive.*

Bruno: *Dolazimo do istog zaključka. Vidimo iz tvog primjera da su za jedan estetski odgoj potrebni svi drugi odgoji. Jedan singularni odgoj ne može služiti sam sebi kao svrha, niti kao sredstvo. Najteže je u estetskom odgoju, po mojem mišljenju, kako nekoga naučiti da i pomalo subjektivno razlikuje nešto što je lijepo ili umjetnički lijepo, od nečeg što to nije. Danas je to posebno teško napraviti jer smo pod ogromnim utjecajem medija koji nam pružaju raznovrsno šarenilo. Teško je mladu osobu uputiti na to da uspije odbaciti sve civilizacijske i medijski uvjetovane predrasude i prepozna npr. pravu umjetničku sliku u hrpi medijskog šarenila. Uz to, medijski eksponirani i medijima omiljeniji tzv. umjetnosti i umjetnici prisutniji su u svijetu oko nas, nego li nešto iskonski umjetničko. Tu vidim problem koji je vrlo teško razrješiv.*

Ivana: *Mislim da se više sam sa sobom moraš pokušati othrvati tom utjecaju medija, nego što ti to može pružiti neki odgajatelj. Osim odgoja, moraš imati neki svoj »klik« u glavi, koji će znati prepoznati ono što je umjetnički lijepo.*

Bruno: *Odgajatelj je cilj naučiti odgajanika neka pravila po kojima će on djelovati. Cilj je odgoja usmjeriti mladu osobu prema iskonskim vrijednostima i znanju. O samom odgajaniku ovisi kako će se on dalje razvijati, kako će se uspjati othrvati negativnom utjecaju okoline. Mislim da je cilj odgoja potaknuti mlade ljude da uz pomoć odgajatelja sami razviju vlastito mišljenje.*

Trebamo biti vrlo oprezni da odgoj ne suzimo na singularne načine djelovanja i držanja, već trebamo imati na umu da moramo doseći univerzalnu pedagošku funkciju. Cilj odgoja je sveobuhvatnost različitih odgojnih funkcija. Ukoliko odgajatelj odgaja samo u svrhu intelektualnog odgoja, a zanemaruje sve ostale odgoje (moralni, tjelesni ...), tad se to ne može nazvati odgojem.

U odgoju moraju sudjelovati odgajatelj i odgajnik. Oni moraju imati poseban odnos. Kako Pavao Vuk-Pavlović kaže: »O odgajanju se može govoriti tek ondje, gdje je neka djelatnost izraz odgajateljskog odnošaja: odgajanje može biti u točnom smislu riječi samo onda kad već postoji 'pedagogička napetost' između lica...«¹ Odgajanje je unutrašnje događanje, nevidljiv proces koji nije upadljiva djelatnost, niti se može po vanjštini mjeriti. »Pedagogička napetost« ne postiže se nikakvim vanjskim utjecajima ili okolnostima, već je ona spontani izbor koji se temelji na specifičnim duševno-duhovnim srodnostima. Odgoj je određen time što odgajatelj daje, a što je odgajnik sposoban spontano prihvatiti te da ga, kao slobodno biće, može nenasilno usvojiti u svojoj duši i njenom snagom razraditi.

Odgajateljska ljubav

Ljubav, koju možemo nazvati i erotičkim principom, vrlo je bitan pojam u filozofiji odgoja Vuk-Pavlovića. Sam odgajatelj mora sam u sebi posjedovati ljubav prema odgajanju. Odgajatelj mora posjedovati čežnju da svu svoju vlastitu snagu i znanje prenese na onoga koga odgaja. Polovičan je onaj odgajatelj koji ne zna ili ne želi obdariti svojeg odgajnika najboljim što ima, koji samog odgojenika ne bi nastojao ispuniti pedagojskim erosom. Ukoliko uzmemo da je istina da se odgoj mora potvrditi budućnošću, koju nije moguće znati, već u koju vjerujemo, onda svaki odgajatelj mora posjedovati ljubav prema odgajanju. Odgajatelj i odgajnik moraju se u svojim duhovnim ljubavima sresti, njome se vezati i u njenom tijeku naći odgoju put i smisao. Filozofska se ljubav očituje u čistom zrenju, kao bit filozofske ljubavi prema vječnosti. Filozofska ljubav prema vrednotama je nadpovijesna. Nasuprot filozofskoj ljubavi, odgajateljska ljubav pripada djelatnom svijetu, pripada području koje teče s vremenom. Odgajateljska ljubav slična je ljubavi kojom ljubitelj umjetnosti ljubi neko umjetničko djelo, u kojem se pokazuje ljepota u najširem smislu. Odgajateljska ljubav ne može postojati bez osobite veze koja se razvija između odgajatelja i odgajnika.

Bruno: *Vidimo da mora između odgajatelja i odgajnika postojati neka vrsta odgajateljske ljubavi, odgajateljskog erosa odnosno pedagogičke napetosti. Odgajatelj mora posjedovati ljubav prema odgajanju, a odgajnik mora posjedovati ljubav prema znanju. Međusobno moraju razviti ljubav prema onome što rade jedan za drugoga. Nije to ljubav na koju vi sad mislite kao na*

¹ Vuk-Pavlović, P. (1996), *Filozofija odgoja*. Zagreb; HSN str. 62; red 18–20.

ljubav između zaljubljenika i zaljubljenog. Kod Platona imate objašnjeno više vrsta ljubavi, erosa. Po mom mišljenju kod odgajanika treba postajati ljubav prema znanju koje mu pruža odgajatelj.

Ivana: *Mislim da je tu riječ o poštovanju. Možda je bolje reći poštovanje da se ne bi krivo shvatilo.*

Bruno: *Možda bismo mogli reći da je to nešto između poštovanja i ljubavi. Ali ipak, da bi se došlo do pravog odgoja, mora postojati ljubav između tih dvaju odgojnih subjekata. Još jednom naglašavam, postoji više različitih, nazovimo to stupnjevima ljubavi, a ovo možemo nazvati pedagoškim erosom, koji nema nikakve veze s osjetilnom i sličnim ljubavima. Mislim da se u dubini ove ljubavi krije početak one, prema Platonu najviše od svih ljubavi, a to je ljubav prema znanju.*

Ivana: *Ali, ako ja poštujem neku osobu, onda ću se potruditi da ta osoba osjeti moje poštovanje, odnosno prema predmetu takvog nastavnika postaviti ću se pozitivnije nego prema drugima.*

Marija: *Bitan je način na koji će određeni profesor prenositi znanje, a ne poštovanje. Normalno je da ćeš takvu osobu poštovati. Ako profesor zna dobro prenositi znanje, onda će on na tebe utjecati, usmjeriti te prema svojim nastavnim predmetima. Mislim da je to umijeće prenošenja znanja vrlo bitno. Ako se nekom sviđa način na koji određeni nastavnik prenosi znanje, onda će mu se sviđati i ta vrsta znanja koju on prenosi.*

Ivana: *Recimo, u ovoj školi drugačiji je način rada nego u osnovnim i drugim srednjim školama. Razvija se drugačiji odnos između profesora i učenika. Ovdje je profesor prvenstveno čovjek, pa tek onda profesor. Ovdje profesore gledamo kao ljude, ali i oni nas.*

Bruno: *Mislite li da je zbog toga ova škola napravila jedan korak naprijed za razliku od državnih škola?*

Ivana: *Da.*

Bruno: *Kažete da je ova škola bolja jer je napravila korak naprijed u odnosu učenika i nastavnika. Zar nije to ono što Vuk-Pavlović kaže, da je za odgoj vrlo bitna pedagoška napetost između odgojatelja i odgajanika, odnosno korak više u poštovanju (ili ljubavi) između profesora i učenika?*

Ivana: *Da, potrebno je obostrano poštovanje. Mi smo ovdje najprije upoznali profesore, pa tek onda njihove predmete.*

Bruno: *Je li vas bilo koji profesor uspio zainteresirati za svoj predmet, ali ne svojom pojavom, već načinom predavanja, odnosno, kako Marija kaže, umijećem prenošenja znanja?*

Ivana: *Da, ali i sama se pojava odražava na način predavanja. Ja prvenstveno poštujem profesora pa onda njegov predmet.*

Bruno: Jeste li ikad naišli na nastavnika za kojeg mislite da nema ljubavi prema odgajanju?

Svi: Da.

Bruno: Kako to izgleda?

Ivana: Takvi ne trebaju raditi u školi.

Bruno: To je istina, i to je konkretan problem koji se vrlo lako može riješiti. Ali, u našem školstvu ne gledaju se neke bitne stvari kao što je umijeće prenošenja znanja, već neke formalnosti. Tako imamo situaciju da iz državne škole i najgori profesor, odnosno ljudi koji ne vole svoj posao, odlaze ili tek kad istuku nekog učenika ili u penziju. Trebalo bi postojati barem malo ljubavi prema poslu, prema prenošenju znanja. Što se događa kad profesor ima ljubav prema svom predmetu, zna prenositi znanje, a vi, učenici, nemate ljubav da prihvatite to znanje?

Marko: Ako je profesor zanimljiv, onda će i učenici voljeti predmet.

Bruno: Misliš da je sve do odgajatelja, odnosno nastavnika?

Marija: Ne, ovisi i o učenicima, ali i o nastavnicima.

Marko: Mislim da u svakom predmetu ima nešto zanimljivo čime bi se moglo potaknuti učenike da to nauče. Nastavnik koji zna naglasiti zanimljive stvari svog predmeta, više će zainteresirati učenike za njega.

Bruno: Misliš da ne postoje učenici koji se neće zainteresirati ma kakav pristup nastavnik imao, koliko god znao zanimljivo iznijeti svoju predmetnu građu, odnosno, makar se ovaj na trepavice postavio?

Marina: Normalno da ima. Ja sam održavala hospitacije u gimnaziji pred trideset i šest učenika, koji su bili apsolutno nezainteresirani. Mogla sam se postaviti na trepavice, mislim da ih ni to ne bi zainteresiralo.

Bruno: Problem i je u tome što je sad među mladima u trendu biti potpuno nezainteresiran.

Marina: Onih nekoliko učenika koji su i imali volju drugi su ismijali. Tako da je predavanje ispalo pravi kaos.

Bruno: Dakle, ipak treba postajati nekakav pedagoški eros s obje strane. Pitanje za moje učenike: koja je za vas razlika između nastave koju provodimo na redovitim satovima i ovoj koju radimo na dodatnoj filozofiji?

Ivana: Razlika je u tome što nam ovo nije nametnuto, a predmet filozofije je nametnut.

Bruno: Možda je i to bitno. Zaključimo, odgajatelj mora imati ljubav za odgajnika i odgajanje, a odgajnik, kako vi kažete, mora imati poštovanje prema odgajatelju i ljubav prema stjecanju znanja. Tek tad i Glasser i ostala

ekipa mogu funkcionirati. Dok nema tog pedagoškog erosa, po mom mišljenju, nikakva teorija nije provediva.

POLITIKA I ODGOJ

Bruno: *Dok čitamo ovaj novi dio, razmišljajte u kakvom odnosu trebaju biti politika i odgoj.*

Odgajno djelovanje nije samo povijesna činjenica, već su pedagoške funkcije povijesno tvorene, odnosno utječu na povijest. Postoji osobna i zajednička kultura. Prva je subjektivna, a Vuk-Pavlović je slikovito naziva i unutarnjom kulturom. Druga je objektivna i vanjska, koja je u biti civilizacija. Ova dva vida kulture međusobno se uvjetuju, i to tako kako se uvjetuju pojedinac i zajednica. Kao što ne može zajednica bez pojedinaca, tako ni pojedinac ne može bez zajednice. Pojedinac je upravo po zajednici ono što jest, kao što je i zajednica Žva u pojedincima. Ovaj uzajamni odnos unutarnje i vanjske kulture (kao i odnos pojedinca i zajednice) upućuje nas na kulturu koja se uvijek pokreće, u kojoj postoji vječna napetost. Kultura koja se vremenom izgrađuje jest ono što se s pravom može nazvati poviješću. Ukoliko bi se dogodilo da stane razvoj kulture, dogodilo bi se to da bi u isto vrijeme »umrla« i povijest.

Bruno: *Slažete li se s ovim? Postoji vaša unutarnja kultura, koja je u vama. Postoji i vanjska kultura koja je u biti vaša unutarnja kultura prilagođena društvu u kojem živite. Bi li došlo do kraja povijesti kad bi se prestajala razvijati kultura?*

Marko: *Da, ne bi se ništa mijenjalo.*

Ivana: *Ne bi bilo ni buduće povijesti, sve bi bilo jednolično, kolotečina.*

Bruno: *Upravo napetost između unutarnje i vanjske kulture dovodi do razvitka. Nema pojedinca bez društva, niti društva bez pojedinca. Skup pojedinaca je društvo. Unutarnja kultura pojedinca prilagođava se društvu, ali se i vanjska kultura može prilagođavati pojedincu. Svi mi, makar malim djelom, utječemo na kulturu koja je oko nas.*

Ta unutrašnja dinamika kulture je pokretač pedagojskih funkcija. Općenito, plodovi rada odgajatelja namijenjeni su zajednici. Međutim, kad je odgajatelj u neposrednom radu, onda je upućen na pojedinca. Odgajatelj je u takvom osobnom odnosu s pojedincima. Ipak, odgajateljev rad s pojedincima bitno utječe na zajednicu.

Bruno: *Odgaj utječe na zajednicu, a tako i na civilizaciju. Mislite li da su države u kojima odgoj funkcionira kako treba razvijene ili nerazvijene?*

Marija: *Razvijene.*

Bruno: *Da, imate u novije vrijeme primjer Irske, koja je ulaganjem novaca u znanje prosperirala.*

Politika i odgoj se jedan uz drugog ne mogu potpuno razviti. Odnos između politike i odgoja nije ravnopravan. Politika i odgoj mogu se trpjeti i ići zajedno samo onda kad se jedan od njih podvrgne drugome kao kakav sluga. Dok odgoj svoj izraz traži u osobi, dotle politika svoje djelovanje usmjeruje prema zajednici kao kolektiviranom individuumu. Suprotnost između političke i odgojne funkcije je prirodna. Politika je u svojoj biti upravljena na stjecanje moći i održavanje vlasti, na očuvanje poretka ... Bit i smisao pedagogije jest utjelovljenje vrednote u osobnom doživljaju. Dok se politička sadašnjost očituje u nazočnosti vlasti, pedagojska funkcija nuždom svoga bivstva pripravlja tlo budućim promjenama na području moći i javnog djelovanja. Upravo na području gdje politička funkcija vrši svoj povijesni poziv koji je usmjeren zamrzavanju zatečenih javnih prilika. Dakle, dok odgoj pokušava razvitkom kulture dostići uvijek novo i bolje stanje, dotle politika želi ostati na čvrstom i provjerenom tlu.

Bruno: *Slažete li se s ovim? Cilj je odgoja imati dobre odgajanike i na taj način razvijati kulturu. Cilj je politike da se zadržati vlast. Mogu li koegzistirati politika i odgoj, ako se svaki od njih drži svog cilja?*

Krešo: *Može, ali netko treba popustiti.*

Bruno: *Tko popušta u praksi? Kakva je danas politika prema odgoju, kod nas?*

Marija: *Škrta!*

Bruno: *Kod nas se odnos politike prema školstvu i školski sustav nije mijenjao još od Šuvarove reforme.*

Krešimir: *Politika se bavi glupostima, formalnostima npr. određuju od kad do kad će trajati školski praznici.*

Marija: *Politika dopušta odgoj koji njoj odgovara. Politici nije cilj odgojiti mlade pametne ljude, koji će biti kritički nastrojeni i jer bi takvi mogli shvatiti da režim takve politike nije dobar i pokušati smijeniti vlast.*

Marina: *Moram se prisjetiti jedne televizijske emisije o Norveškoj. Tema je bila ulazak u EU ili ne. Mene je fascinirala činjenice da država Norveška daje financijsku i druge mogućnosti učenicima da se školuju. Oni na taj način potiču mlade ljude na nastavak školovanja, što kod nas nije slučaj. Kao da mi i oni ne živimo u istom svijetu. Vidimo na njihovom primjeru da postoji uspješna koegzistencija uspješne politike i odgoja.*

Političar pokušava utjecati na one ljudske odnose o kojima mu ovisi sudbina. On djeluje na neposredno oblikovanje izvanjskih, objektivnih

prilika, jer njima pokušava zavladata unutarnjim, subjektivnim događajima. Suprotno političaru, pedagog pokušava izgraditi vanjske prilike koje bi mu mogle pogodovati. Odgajatelj utječe na skroviti duševni Žvot, pa na taj način manje-više djeluje na javni poredak. Pedagog se obraća izravno osobi, pa pokušava preko nje obogatiti i oplemeniti zajednicu. Vidimo da političar i pedagog djeluju u suprotnim smjerovima, pa je i njihovo mjesto u povijesti različito. Postoji i velika razlika između političkih i odgojnih intencija, političar pokušava nametnuti dogme, koje su za pedagoga gotovo neprihvatljive.

Vuk-Pavlovića je, s pravom, zabrinjavalo to što neki filozofi i pedagogi traže nauk koji će državotvorni odgoj usmjeriti buđenju državotvorne svijesti, odnosno traže odgoj koji bi služio kao sluga državi ili vladajućoj klasi.

Bruno: Vuk-Pavlović je svojim Žvotom Žvio u skladu s gore navedenim učenjima. Naime sam je bio šikaniran i omalovažavan i od vlasti NDH-a i od jugoslavenskih vlasti. Nakon II. svjetskog rata Vuk-Pavlović se vraća za katedru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Međutim, vrlo je brzo smijenjen i poslan da radi u knjižnici. Razlog je tog postupka to što Vuk-Pavlović nije htio svoju katedru pretvoriti u političku glasnogovornicu novoga sustava. Ni škole ni druge odgojno-obrazovne ustanove ne bi smjele provoditi nikakvu državotvornu, stranačku ili neku sličnu politiku, to je izravna indoktrinacija koja stoji nasuprot ciljevima odgoja.

Krešimir: To neće baš ići.

Bruno: Onda je najbolje da imamo stranačke škole i gotovo.

Krešimir: A to tako ispada.

Bruno: Vjerujem da nije baš tako.

Krešimir: Možda je negdje više izraženo, a negdje manje.

Bruno: Mislim da bi ovakvi stranački utjecaji trebali biti strogo zabranjeni. Može li odgoj biti dobar ukoliko je pod izravnim patronatom određene politike?

Ivana: Cilj je odgoja razviti odgajanicima vlastito mišljenje. Ako ti politika nameće to mišljenje, onda ni nema pravog odgoja, to je kao da te netko drži za ruku.

Bruno: U bivšem sustavu npr. utjecaj politike bio je velik. Sve se sagledavalo samo s jedne strane. Kakva je danas situacija?

Marina: Često se događa da u obrazovnim ustanovama, profesor svoju katedru iskorištava za političke govore. To ne bi smjelo biti tako.

Bruno: Mislim da ni jedan profesor nije pozvan, niti to treba biti, studentima i učenicima iznositi svoje političko stajalište. On to može napome-

nuti, ali ne i uvjeravati studente ili učenike u ispravnost svojih pogleda. Svaki profesionalac može u svoje slobodno vrijeme politički djelovati, ali njegovo radno mjesto, bila to katedra ili nešto drugo, samo je radno mjesto gdje bi on morao raditi svoj posao najbolje što zna.

Marina: *Slazem se.*

Bruno: *Moje mišljenje je da je potrebna individualizacija odgoja. Trebala bi se njegovati osobnost svakog individualnog učenika, poticati njegova kreativnost u područjima za koje je talentiran.*

Uvijek se spominje nekakva politička podobnost kao vrlo bitna stavka. Radi svega toga i jesmo u situaciji u kakvoj jesmo. Trebalo bi izbaciti politiku iz izravne nastave. To ozakoniti i jednostavno riješiti problem.

Krešimir: *Bilo bi to teško učiniti. Ljudi su skloni manipulacijama, medijskom utjecaju i slično. Mislim da je to vrlo teško.*

Ne smijemo upasti u veliku opasnost i odgoj podrediti vlasti, ma koja ona bila. Politika se smije smatrati državotvornom funkcijom, dok se odgojem oblikuje kultura. U politici je važna borba iz koje izlaze pobjednici, ali i pobijeđeni, kao i vlast i podređeni. U odgojnoj zbiljnosti nema borbe, ona je simpatija po kojoj odgajatelj i odgajnik dolaze u odnos, to nije moć već ljubav. Političar želi sačuvati nejednakost u njegovom području, a odgajatelj pokušava eliminirati nejednakost koja postoji u odgojnom procesu. Odgoj je nesebično prenošenje kulture na nove i buduće generacije i to buđenjem vrijednosnih doživljaja. Jedan je od posljednjih ciljeva odgajatelja da pokuša probuditi kod odgajnika samu odgajateljsku svijest, da odgajnik kao zrela osoba i sam odgojno djeluje. Ukoliko je to uspjelo, odgajatelj je ispunio svoj cilj. Vidimo da je odgajateljska djelatnost usmjerena prema jednakosti. Politika želi članove nekog kolektiva vezati uz jednu individu, dok odgoj cilja prema neovisnosti odgajnika od odgajatelja.

Sva se zbiljnost ne može iscrpiti u odgajanju, kao što ni sav život ne mora biti politika. Povijesno zbivanje izvire upravo iz napetosti između politike i odgoja. Ali pravo odgajalaštvo moguće je samo toliko koliko se ljudska područja uspiju depolitizirati. Svaka škola ne mora ujedno biti i odgajalište, ona je odgajalište onoliko koliko je depolitizirana. Odgoj ima svoja vlastita mjerila, koja se s političkim mjerilima ne mogu dovesti u sklad. Ukoliko je riječ o pravom odgoju, nikakva zemaljska vlast ne bi mu trebala diktirati pravila. Odgoj je kulturno djelovanje u univerzalnom smislu. Napetost između osobne i univerzalno mišljene kulture, može se riješiti samo na temelju kulturnog područja koje bi u isto vrijeme obuhvatilo i priznavalo čovječanstvo i čovještvo. Takvo područje može biti samo

ono koje je univerzalno upravljeno i na svijet i na čovjeka. A upravo kršćanstvo nastoji u isto vrijeme po zapovijedi bezgranične ljubavi prevladati svako, pa tako i svoje vlastito ja. Kršćanin ne može izbjeći da služ čovjeku uopće.

Pravi odgoj ne može biti služba državi ili narodu, nego će po svom čistom bivstvu u zadnjoj namjeri biti služba »carstvu Božjem«².

Bruno: *Slažete li se s ovim? Vuk-Pavlović kaže da se politika ne bi trebala miješati u odgoj, ali da je sam odgoj u biti u službi carstva Božjega. To ja shvaćam kao upućenje k univerzalnom dobru, koje svaka velika religija nosi u sebi, pa tako i kršćanstvo. Nemojte ovo miješati s Crkvom kao organizacijom.*

Ima li tko što reći za kraj?

Marijana: *Politika bi trebala osigurati materijalna sredstva za odgoj, a odgoj prepustiti onima koji su za to kvalificirani.*

Nina: *Odgoj treba biti individualna stvar. Osoba, kad je kompletna, a to je cilj odgoja, ima svoj stav, kritički promišlja i može reći ovo je dobro, a ovo nije. Ne smije biti ničije potrkalo jer tad neće biti zadovoljna. Cilj je odgoja razvijena individua, bez obzira kakva država bila i koja politika u njoj vladala. Ako pojedinac nije zadovoljan politikom svoje države, on je neće prihvatiti. Ukoliko je odgojen protiv takve politike, borit će se na legalan politički način ili će je jednostavno zanemariti, ne kršeći zakone.*

Materijale za raspravu pripremio je i raspravom moderirao Bruno Ćurko.

Literatura korištena u pripremi rasprave:

1. Audi, R. (1999), *The Cambridge dictionary of philosophy*. Cambridge; Cambridge University Press.
2. Čehok, I. (1997), *Filozofija odgoja – izbor tekstova hrvatskih pisaca*. Zagreb; Školska knjiga.
3. Polić, M. (1993), *K filozofiji odgoja*. Zagreb; Znamen & Institut za pedagoški istraživanja.
4. Polić, M. (2001), *Žvot i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*. Zagreb; Hrvatsko filozofsko društvo.
5. Vuk-Pavlović, P. (1996), *Filozofija odgoja*. Zagreb; HSN.

² Vuk-Pavlović, P. (1996), *Filozofija odgoja*, članak *Politika, odgoj i religija*, str. 232; red 31–32; Zagreb; HSN.